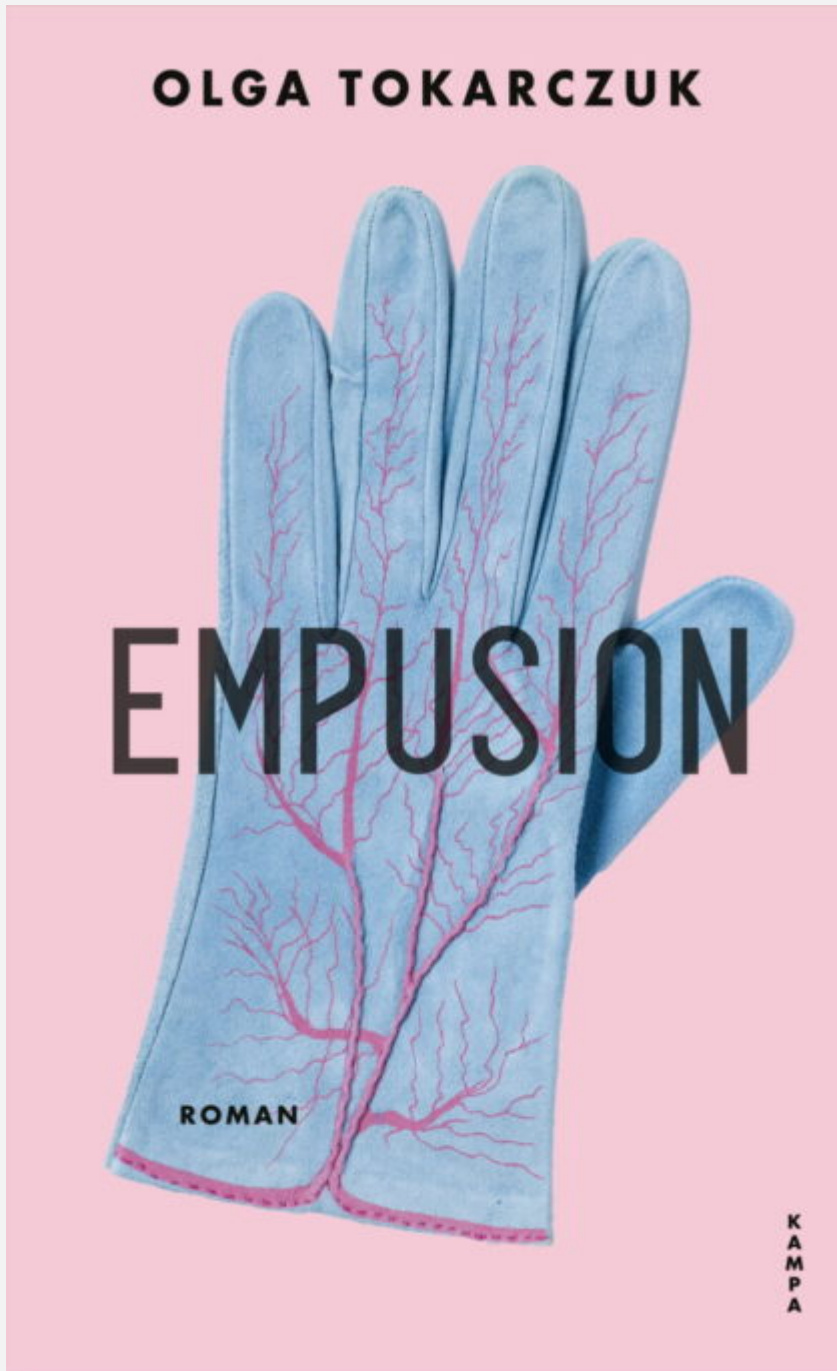

'Empusion' door Olga Tokarczuk

Een natuurgeneeskundig griezelverhaal

Op het eerste gezicht kan *Empusion* moeilijk toegankelijk zijn. De titel spreekt niet voor zich. Ik wist in ieder geval niet dat een empousa in de Griekse mythologie een vrouwelijk demonisch figuur is, die zich zou voeden met mensenvlees en geassocieerd werd met de nacht. Ook de vergelijking met *De Toverberg* van Thomas Mann was niet direct een aanbeveling: een vuistdikke roman over mannen die tijdens hun herstelperiode in een sanatorium eindeloos filosoferen. *Empusion* zou hierop een feministisch antwoord zijn. Toch had ik er zin in. Een paar jaar geleden heb ik genoten van Olga Tokarczucs roman *Jaag je ploeg over de botten van de doden* (2009, vertaald in 2020), al vond ik de titel noch het omslag van de Nederlandse vertaling uitnodigend.

Empusion begint met de aankomst van een jongeman, Mieczysław Wojnicz, in een kuuroord in Görbersdorf, het huidige Poolse Sokołowsko. Het is 1913 en hij is 24 jaar. Hij lijdt aan tbc en de lucht in het hooggelegen bergdorp moet genezing brengen. Omdat er nog geen plaats is in het sanatorium, verblijft hij in een herenpension, samen met vier andere mannen. Het verhaal wordt grotendeels verteld vanuit het perspectief van Wojnicz, maar aan het begin en soms op latere momenten

zijn er andere stemmen die alles heel precies observeren. Geen personen, maar aanwezigheden uit een ver verleden.

De vijf heren dineren gezamenlijk met de eigenaar van het pension en maken ook regelmatig wandelingen, naar het sanatorium voor hun behandelingen, of door het dorp en in de omgeving. Bij die gelegenheden wordt er volop gefilosofeerd. Nou ja, er worden opvattingen gespuid, onder andere over het wezen van de vrouw. Op Wojnicz' eerste dag in het pension overlijdt de echtgenote van de pensioneigenaar door zelfdoding. Dat is bij het avondeten aanleiding tot uitspraken als *'Bij een man kan een sterke wil bepaalde verleidingen van gekte overwinnen, maar vrouwen zijn daar bijna geheel van verstoken en beschikken over geen enkel krijgswapen.'* En later in het boek: *'De vrouw is als het ware een evolutionaire lanterfant. Terwijl de man al voortgang heeft geboekt en nieuwe vaardigheden heeft opgedaan, staat de vrouw nog altijd op haar oude plek en ontwikkelt ze zich niet verder.'* Aan het eind van het boek somt de Poolse schrijfster op waar ze alle misogynie opvattingen over vrouwen en hun plaats in de wereld gevonden heeft: een lange lijst van 36 auteurs door de eeuwen heen.

Wojnicz arriveert in september. Vanaf het begin van zijn verblijf hoort hij van zijn medegasten dat er in het dorp en omgeving herhaaldelijk mensen vermoord worden. Op de begraafplaats ziet hij inderdaad dat er opvallend veel graven zijn van mensen die in november zijn overleden. Elk jaar komt er een man om, soms twee, in stukken gereten in het bos. Dat lijkt terug te voeren op een gewelddadige confrontatie tussen twee religieuze kampen ten tijde van de reformatie. Enkele vrouwen werden van ketterij en hekserij verdacht. Een van hen noemde onder marteling de namen van alle vrouwen die ze kende in de omgeving. Dat leidde ertoe dat alle vrouwen uit angst de bergen in vluchtten en mannen, kinderen en huishouden achterlieten. Toen daardoor alles uit de hand liep, kwam uiteindelijk van hogerhand de opdracht te stoppen met de martelingen. Maar een aanzienlijk deel van de gevluchte vrouwen is nooit meer teruggekeerd, zo gaat het verhaal.

Op een van de uitstapjes naar de bergen bezoeken de heren ook een kamp van houtskoolbranders. Dat zijn nogal ruwe lui die daar het hele seizoen bivakkeren. Om in die periode aan hun gerief te komen maken ze een soort vrouwenfiguren in de grond. Deze episode roept een beklemmende sfeer op. De suggestie wordt gewekt dat zij iets te maken hebben met de mysterieuze moorden.

Ook verder in het boek is er weinig sprake van vrolijkheid of lichtheid. Wojnicz probeert zich staande te houden door zich niet teveel in te laten met de anderen. Hij lijkt een geheim met zich mee te dragen en is bang ontmaskerd te worden als hij zich teveel laat zien. Ook is hij er niet erg op gebrand weer terug naar huis te gaan. Volgens zijn vader en zijn oom (die officier in het leger is) is hij veel te zacht, *'hij lijkt wel een wijf'*. Zonder de clou van het verhaal te verklappen kan ik wel zeggen dat dat uiteindelijk juist zijn redding is.

Ik heb *Empusion* met veel plezier gelezen. Olga Tokarczuk heeft er een echte thriller van weten te maken, door het oproepen van de beklemmende en geheimzinnige sfeer, steeds kleine stukjes informatie te geven over Wojnicz en de raadselachtige moorden. Ze werkt toe naar een climax die je nog wel kon zien aankomen, maar een verder onverwacht einde. In het boek staan enkele foto's van het dorp en in de epiloog lezen we wat er met enkele personages na de beschreven gebeurtenissen is gebeurd. Een waargebeurd verhaal dus? Wat mij betreft een mooie mix van realiteit en fantasie.

Olga Tokarczuk (1962) is de belangrijkste Poolse auteur van haar generatie. Na haar studie psychologie had ze enige tijd een praktijk, maar al snel begon ze haar literaire carrière. Vanaf 1996 kreeg ze daarin succes. Ze won verschillende literaire prijzen, met als bekroning de Nobelprijs voor Literatuur 2018. De reden voor de toekenning is volgens de jury *'voor een verhalende verbeelding die met encyclopedische passie het overschrijden van grenzen voorstelt als een vorm van leven'*. Daar is *Empusion* een mooi voorbeeld van.

Uitgeverij De Geus, 2023

Pagina's 361

Vertaald uit het Pools door Karol Lesman (*Empuzjon - Horror przyrodolecznicy* *Empuzjon - Horror przyrodolecznicy*)

ISBN 978 9044 548 655

Recensie door Marianne van der Weiden, maart 2024